

МЕТОД АКТИВНОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ: ІНДУКТИВНО-ДЕДУКТИВНЕ ОБГРУНТУВАННЯ

Тамара ЯЦЕНКО

Copyright © 2001

У статті висвітлені індуктивно-дедуктивні засади групової психокорекції, обґрунтований зв'язок методу активного соціально-психологічного навчання з науково-діагностичними аспектами пізнання людини, розкрита специфіка глибинно-психологічної психокорекції, а також доведена її важливість для професійної підготовки психологів-практиків.

Метод активного соціально-психологічного навчання (АСПН) зародився у 80-і роки минулого століття і розвивається як метод групової психокорекції [2–6]. Обстоюваний варіант групової психокорекції синтезує різні теоретичні підходи, які кристалізувалися з психологічної практики, а саме: гуманістичної, феноменологічної, гештальт-досвідної, психоаналітичної та ін. Останнє твердження, на наш погляд, є виправданим, тому що людина цілісно занурюється в груповий процес і той чи той аспект її особистості підлягає своєрідному дослідженню у певній площині теоретичної інтерпретації.

На наше переконання, ослаблення чи й повне нівелювання труднощів у

спілкуванні першочергово залежить від розкриття їх першопричин, до того ж здебільшого інфантильного походження. Тому вся методична організація АСПН будується відповідно до хронології її розвитку, і чим далі набуває більш явного глибинно-психологічного характеру. Викриття природи останнього стало можливим завдяки створенню методики психоаналізу – комплексу тематичних малюнків [6]. Все це роз'яснює сутність методу АСПН, але за межами наукового аналізу залишається важлива проблема – з'ясування індуктивно-дедуктивних засад цього методу.

Індукцію можна порівнювати з прийняттям рішення за умов невизначеності, коли імовірнісні критерії відіграють помітну роль у структурі так званої індуктивної поведінки. В групі АСПН присутня генеральна лінія, яка домінує в міжособовій взаємодії: спонтанність та невимушеність поведінки розширюють ситуативні межі невизначеності. Гіпотеза, що виникає в керівника стосовно кожного члена групи, природно має емпіричне підґрунтя та залежить від поведінкового внеску особи в цілісний груповий процес.

Індукція безпосередньо пов'язана з поняттям дедукції (*від лат. deductio – виведення*). Дедукція здебільшого трактується як перехід від загального до часткового, а в більш конкретному витлумаченні означає процес логічного виведення – перехід від окремих посилок (фактів) до їх наслідків (узагальнень).

Науки, висновки яких виступають наслідком деяких загальних принципів, постулатів, аксіом, прийнято називати дедуктивними (це – математика, теоретична механіка та ін.). Такий формально-дедуктивний підхід аж ніяк не є продуктивним у сфері практичної психології, до якої відноситься метод групової психокорекції у вигляді груп АСПН. Підгрунтя психодинамічної теорії, яка обстоюється нами, утворює індуктивний підхід [3].

У ситуації невизначеності поведінки важливим для глибиннопсихологічного пізнання є емпіризм (досвід). Хоч він і відіграє важливу роль у психокорекційній роботі, все ж не можна сказати, що в групах АСПН варто обмежуватися лише емпірикою, якій притаманна ситуативна неповторність завдяки груповій динаміці та плинності миті «тут і тепер». Ось чому в процесі групової психокорекції АСПН не можна обмежуватися знаннями, які описують цей досвід, або презентують різні комбінації групового матеріалу, що наявний у поведінці кожного з учасників такого навчання.

Саме для розв'язання вищевказаних проблем, з якими зустрічається психологічний емпіризм у добуванні нового знання, нам постійно треба виходити за межі чуттєвих даних і розглядати їх у контексті індуктивних узагальнень, котрі є початком дедук-

ції. Змальований стан справ, власне, і спричинив з'яву психодинамічної теорії, що вперше зафіксувала механізми індивідуальних та групових змін у процесі АСПН.

Саме у цьому аспекті аналізована концептуальна система збігається з діалектико-матеріалістичним підходом до розгляду вищевказаних проблем, який не зводить знання до пізнання чуттєвого досвіду, а підкреслює активну роль мислення. Чуттєвий досвід – не пасивний відблеск впливу зовнішнього світу на суб'єкта, а соціокультурно опосередкований пізнавальний процес активної діяльності самого суб'єкта.

Може виникнути запитання: «Які ж витoki ініціативності суб'єкта в групі АСПН, коли відомо, що базовою методичною засадою його організації є спонтаність та невимущеність поведінки учасників?» Чинники людської активності пояснюються передусім інтересом до самопізнання. Мотив самопізнання – визначальний для формування психокорекційної групи АСПН за умов практичної дії принципу добровільності. Водночас, враховуючи наявність особистісного опору, який виникає під час самопізнавальних дій, підтримання активності суб'єкта можливе лише в ситуаціях розширення простору реалізації можливостей самопізнання та пізнання психіки іншого всіма учасниками дослідницько орієнтованого типу навчання. Іншими словами, мовиться про актуалізацію важливих для психопізнавального процесу передумов рефлексії, розвитку сензитивності, емпатії та вміння узагальнювати все те, що сприймається, відчувається та емоційно переживається в групі. До низки цих передумов можна що-

найперше віднести становлення в АСПН групових норм, які забезпечують психологічну захищеність кожного учасника навчання і створюють робоче настановлення на пізнання в системі «людина-людина» у ситуації «тут і тепер». Виникає ситуація «очі в очі» (при розташуванні в коло), коли активність одного члена групи породжує ініціативу іншого, актуалізує різнорівневі процеси наслідування-творення. В такий спосіб група АСПН – суцільний ланцюг динамічно-мінливих очікувань її учасників, який залежить від групової динаміки і ступеня внутрішнього проникнення, є взаємопізнавальною стихією “усіх і кожного”.

Головну роль у розгортанні зазначених процесів відіграє керівник групи АСПН. Його функції відмінні на кожному етапі розвитку групи: на I-му етапі навчання (початкова стадія), II-му (робоча); кінцевому (заклучна). Так, на першому етапі розвитку психокорекційного процесу АСПН керівний вплив ведучого групи є найбільш явним. Це пов'язано із завданням становлення групових норм та форм поведінки, прийнятних для АСПН. На наступних етапах ведучий переважно здійснює дві функції: забезпечує продуктивну групову модель взаємодії учасників навчання з метою самопізнання та пізнання іншого і здійснює професійну інтерпретацію здобутого поведінкового матеріалу. Найзмістовніший у психологічному відношенні аспект роботи керівника стосується надання ним допомоги учасникам АСПН у розпізнанні не- і напівусвідомлених суперечливих проявів їхньої поведінки. При цьому уміння і навички членів групи (особливо у ставленні до самих себе) не

можуть мати вирішального значення внаслідок специфічної природи несвідомого, яке підлягає пізнанню (за умов участі об'єктивного спостерігача) лише шляхом ланцюжкового аналізу численних проявів поведінки суб'єкта протягом тривалого часу. Сама актуалізація несвідомих аспектів психіки учасників навчання в групі АСПН як складний процес може не дати бажаних результатів, якщо не буде з боку керівника належного професійного підходу до інтерпретації цих процесів на когнітивному рівні пізнання. Наріжним каменем тут є особистий опір, витіснення, викривлення реальності, які переживає суб'єкт під натиском дії «психологічних захистів», тенденції повернення до попередніх, примітивних рівнів розвитку (регресія) тощо. Переборення в груповій динаміці таких деструктивних феноменів потребує від психолога високої теоретичної компетентності та інструментальної підготовки, умінь і навичок у роботі з груповим матеріалом, здобутим у ситуації проголошення цінностей спонтанності та невимушеності поведінки учасників АСПН. Належний професіоналізм роботи керівника передбачає гармонізацію його зусиль, орієнтованих на глибиннопсихологічне пізнання різнобічних можливостей членів групи, розвиток їхньої сензитивності, здатності до емпатії та індуктивного узагальнення інтерактивних проявів психіки.

Дуже важливо, щоб у групі АСПН створилась така ситуація, за якої усі її члени працюють лише з тим матеріалом, який чули, бачили, відчували, емоційно сприймали та переживали. Водночас треба пам'ятати, що це – лише необхідна, але не дос-

татня умова для одержання кінцевого психокорекційного результату. Емоція в груповій ситуації АСПН – першоджерельне віконце, крізь яке проходить промінь світла у несвідоме і піднімає «на поверхню свідомості» певний зміст, котрий є індикатором семантики несвідомого як складової сфери психіки людини.

Емпіричний матеріал, отриманий у групі АСПН, видається цінним лише тією мірою, коли дає змогу виявити, об'єктивувати засобами узагальнення його логічну впорядкованість. Хаос у несвідомому існує тільки на рівні такої підструктури «Я», якою є «Ід». Наші ж дослідження стосуються тих рівнів та структурних компонентів психіки, які знаходяться в проміжку між «Я» і «Над-Я» і можуть бути віднесені до категорії передсвідомого.

З позицій психодинамічної теорії, одна з функцій передсвідомого – вербалізація неусвідомлюваного змісту, в т. ч. і спонукань «Ід». Наша гіпотеза містить припущення про те, що така вербалізація несвідомого відбувається за умов виникнення конфлікту між відомими підструктурами «Над-Я», «Я» і «Воно». Тому психологічне пізнання несвідомого завжди пов'язане із виникненням суперечностей у поведінці, а вже через них можна фіксувати внутрішній конфлікт суб'єкта. Зазначене засвідчує, що психодинамічному підходу притаманна цілісність як під час одержання емпіричних даних, так і в процесі їх психоаналітичної інтерпретації. Причому аналіз емпіричних даних групового перебігу АСПН слідує законам індуктивної логіки, внаслідок чого з'являється можливість робити індуктивні узагальнення, передбачення, описи, прогнози. Діаг-

ностика, що здійснюється у єдності з процесом психокорекції в групі АСПН, має багаторівневий характер, а тому передбачає багатоступінчатість психокорекційних висновків, їх порційність та узгодженість із перспективами глибиннопсихологічного пізнання і самокорекції учасників групового навчання. Проблема результативності діагностико-психокорекційної діяльності, на наш погляд, пов'язана із імовірнісною логікою організації практичного пошуку.

З-поміж істини і неправди існує поняття про ймовірну істину. Перевірка ступеня імовірності істини передбачає фіксацію переходу від висловлювання до самої події. Враховуючи, що настання події – це завжди факт, який допускає емпіричну оцінку, то імовірнісна логіка являє собою насамперед уточнення індуктивної логіки. Очевидно, що імовірнісний чинник відіграє вагомий роль у групах АСПН, тому що гіпотези переважно стосуються прогнозів впливу різних механізмів несвідомого на актуальну поведінку суб'єкта. До того ж ці гіпотези здебільшого не повідомляються психологом членам групи, хоч і впливають на структурування ним та оргдинаміку групового процесу, що, зі свого боку, каталізує поведінку учасників такого навчання та створює умови для верифікації гіпотез. Саме тут з повною очевидністю і постає критерій адекватності використання методу АСПН для дослідження експектацій.

Довготривалість авторського курсу психокорекції – 8–10 днів (10–12 годин щодобово) – дає змогу зафіксувати багаторівневість змін у груповій та індивідуальній динаміці новоутворень, відкриває можливість реа-

лізації засад індуктивних узагальнень на підвалинах спонтанної повторюваності (інтеративності) певних характеристик поведінки учасників групового процесу АСПН. Психокорекційний ефект забезпечується шляхом переконливості логіки (системної впорядкованості) фактажу власної поведінки особи, а не використання для цієї поведінки розуміння апріорних істин (як форм раціоналізації). Поведінковий матеріал у групі природно впорядковується в певний, логічно взаємопов'язаний, ланцюг, що можна на професійному рівні об'єктивувати засобами інтерпретації та психоаналізу. Цей ланцюг вибудовується на поведінково-ситуативних фактах членів групи та вписується кожного разу в контекст раннього дитинства суб'єкта. Іншими словами, досвід переконує, що енергія незавершених справ дитинства спричинює приховані, імпліцитні мотиви поведінки, які мають логічну впорядкованість, за незмінності неусвідомлюваних спонукань. Психіка немов самодостатньо прагне завершити ті справи, які особа не зуміла реалізувати в дитинстві (внаслідок фізичної та соціальної недосконалості). Таке «перекачування» енергії в незмінному напрямку стає можливим, як показують роботи академіка Т.С. Яценко та її учениці В.І. Коновальчук, завдяки дії феномена заміщення, а також закону, відомого ще з часів психоаналізу – «вимушеного повторення» [7].

Вимушене повторення вважається в психоаналізі таким, що підтримується прагненням знову відродити в пам'яті забуте і витіснене [4, с. 53]. Отож можна стверджувати, що індуктивному узагальненню підлягають у групі не лише факти плинної вза-

ємодії членів групи один з одним, а й матеріал тієї моделі, яку той чи інший учасник АСПН мимохідь конструює із слідів значимого минулого. До останнього він увесь час вимушений звертатися, відновлювати його в актуальній груповій ситуації через незмінності енергетичного спрямування потреби, котра була свого часу витіснена («незавершена справа дитинства»). Безсумнівно, що емпіричний матеріал, який у групі АСПН підлягає дедуктивному узагальненню, стосується й тих важливих моделей спонтанної поведінки, котрі відтворюють минуле, розкриваючи його зміст і значення для цілісного розуміння психіки особи завдяки використанню інструментарію психоаналітичної інтерпретації.

З гносеологічної точки зору, модель – це «представник», «замісник» оригіналу в пізнанні і практиці. Ось чому феномен «вимушеного повторення» дає змогу психологу мати справу із гомоморфним утворенням. Зокрема, гомоморфний образ спрощує структуру прообразу, оскільки допускає багатоманіття «склеєних», синтезованих елементів, які є наслідками давно пережитих суб'єктом проблем (нагадаємо, що ізоморфний образ передбачає відповідність елементів двох систем). З. Фрейд зазначав, що «в неусвідомлюваних системах енергетичні зарядки легко можуть бути повністю перенесені, заміщені або згущені» [1, с. 55]. Нас цікавить взаємозв'язок між сферою первинного досвіду і наступною, похідною моделлю цього досвіду. Оскільки модель можна зрозуміти як аналог певної психічної реальності, то в контексті нашого дослідження основна увага буде зосереджена на

питанні відповідності моделі самому феномену психіки, який підлягає вивченню шляхом індуктивної логіки. Цей первинний феномен має ознаки фіксації, котра позначає важливе джерело емпіричного досвіду, одержаного, переважно, в дитинстві. В контексті психоаналітичної роботи фіксація витлумачувалася з позицій теорії лібіді і характеризувалася як стійке повторення. Фіксована спонука описувалася в термінах органічного життя і відображала прагнення індивіда відтворити, або поновити першовихідні стани психіки [1, с. 57].

Звідси зрозуміло, що чим більша наявна та активна у групі АСПН є міжособистісна взаємодія учасників навчання з притаманними їй характеристиками спонтанності та невимушеності, тим більша імовірність та об'єктивна можливість глибиннопсихологічного пізнання.

Наш досвід АСПН показує, що професійна майстерність керівника групи головню полягає в нівелюванні перепон, бар'єрів і труднощів в організації мимовільної міжособистісної взаємодії учасників групової моделі, яка конструюється за допомогою активізації їхнього попереднього – витісненого та фіксованого – досвіду. Останній не усвідомлюється суб'єктами такої взаємодії та виявляє себе переважно у вигляді тенденцій до певної, свідомо невимушеної і нерегульованої, активності. Саме тенденційність взаємозв'язку між внеском того чи іншого члена групи в модель групової взаємодії у системі АСПН та первинним змістом його фіксації і визначає основні характеристики гомоморфізму окремих елементів систем – минулого та теперішнього.

Існування минулого в актуальній поведінці суб'єкта, як правило, має

символічний характер, що узгоджується з розумінням гомоморфізму зв'язків між окремими компонентами цих систем. У широкому розумінні символ означає опосередкований, образний спосіб подання несвідомого конфлікту, глибинного бажання. Тому будь-яка підміна первинного змісту вважається в психоаналізі символічною. У вузькому витлумаченні символ – це спосіб презентації змісту, для якого характерне стійке відношення між образним змістом і тим, який він символізує із несвідомої сфери: цей зміст не відображується однозначно. Іншими словами, стійке відношення не заважає символу мати багатозначне семантичне вираження. І це не лише тому, що первинний зміст фіксації, про який йшлося вище, не може бути повністю «перенесеним, зміщеним або згущеним» [1, с. 55], а й тому, що поняття символу пов'язане із соціальними феноменами у сферах культури (міф, релігія, фольклор, мова тощо)

Вважається, що символи входять до загального категорійного поля знаків, хоч і не вичерпують його зміст. Знаки-символи – це ті знаки, які внаслідок притаманної їм наочності, використовуються для виразу окремого абстрактного змісту (наприклад, зображення театру – маски як символу мистецтва та символу закритості почуттів, психіки загалом для сторонніх людей). Водночас такі символи можуть мати і конкретний зміст (ось цей театр, моя маска). Компонент узагальненого змісту властивий здебільшого архетипній символіці, в якій, за К. Юнгом, виражається позаіндивідуальний досвід суб'єкта (колективне несвідоме).

Архетип (*грец.*) – прообраз, текст, до якого вдаються автори більш пізніх

рукописів. Як самобутня інтенція архетип є неусвідомлюваним феноменом. Реконструювати його можна лише гіпотетично за допомогою актуально присутнього візуального матеріалу. Цей термін увів К. Юнг для позначення специфічних комплексів, пов'язаних з колективним несвідомим. Говорячи про архетипи, маємо справу із всезагальними образами, котрі існують із прадревніх часів. Найповніше втілення архетипна символіка знаходить у міфах, казках і малюнках.

Під час застосування методу АСПН відбувається робота із спонтанними моделями поведінки членів групи, котрі відтворюють значимий та фіксований зміст індивідуальної психіки, який протягом життя пройшов системою витіснення та обробки механізмами перенесення, заміщення, зміщення та згущення. При цьому емпіричний досвід кожного учасника навчання поєднує індивідуальні та пологічні (узагальнені) характеристики. Тому говорити про притаманність психокорекційному процесу АСПН тільки індуктивної логіки не має підстав. Кожна мить групового функціонування – це завжди єдність та суперечливість специфічних індукції і дедукції: поведінкові форми досвіду відображають як індивідуальні, так і колективні компоненти. Гармонізація цих суперечливих моментів сприяє просуванню до істини і є важливим механізмом самопізнання учасників АСПН.

Отже, індукція і дедукція в організації психокорекційного процесу АСПН пов'язані між собою як аналіз і синтез. Наявність колективного несвідомого дає змогу виявити провідну роль індуктивних узагальнень у цьо-

му процесі, біхевіоральний аспект якого має відносну конкретику. Остання завжди присутня в будь-якому акті поведінки учасників у ситуації «тут і тепер» й водночас синтезує надбання історичних узагальнень етносу, котрі є виявом колективного несвідомого в поведінці (передусім у символічних продуктах діяльності) кожного індивіда. Крім того, присутній символізм (зокрема, у психомалюнках) відбір виражає зміст несвідомого, який санкціонує утвердження дедуктивної логіки пізнання. Остання спирається на інтерпретацію (роз'яснення, тлумачення) професіоналом-психологом здобутого матеріалу, який зобов'язаний розкрити узагальнені аспекти того чи іншого символічного змісту. Поняття інтерпретації відіграє важливу роль у теорії пізнання, характеризуючи співвідношення наукових теорій і сфер суспільного світу. Це означає, що інтерпретація окремого символу залежить як від обстоюваних психологом теоретичних засад, так і від змісту самого символу чи символічного ряду.

У системі АСПН психолог-професіонал дотримується психодинамічної теорії [8]. Тому відношення між реальними об'єктами та їх образами завжди приблизне, непересічне, а окремі компоненти аналізованого досвіду можуть претендувати лише на гомоморфізм. Тоді наукова інтерпретація гармонійно співвідноситься з феноменом ланцюга моделей, котрі спонтанно виникають у групі АСПН. Звідси, власне, й походить багатоглибина і багаторівневість психодинамічного витлумачення, в якому ієрархічні взаємозалежності передбачають здійснення проміжних інтерпретацій, що підлягають уточненню,

перевірці, підтвердженню. Все це характеризує процесуальну психодіагностику та відповідає основним механізмам групової динаміки: позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції психіки суб'єкта на вищому рівні її розвитку. Термін «процесуальний» вживаємо з метою підкреслити значущість низки уточнювальних гіпотез під час проведення групової психокорекції. Гіпотези вибудовуються точніше, виникають в уяві психолога лише на підґрунті впевненості і характеризують тенденцію до зростання конкретності за динамічною логікою розгортання процесу АСПН. Інколи міра впевненості ототожнюється з індивідуальною імовірністю. Крім того, в групі АСПН є можливість перевірити вірогідність гіпотез шляхом організації багаторівневого перебігу групового процесу. Оскільки для здійснення індуктивних узагальнень використовуються досвідні дані для формулювання передбачень і висновків, то завдання керівника полягає у сприянні (активізації) природної поведінки членів групи та об'єктивуванні несвідомих аспектів психіки. Останнє можна назвати феноменом невидимої каталізації поведінкових дій, який інтерпретується завдяки розвиненій інтуїції психолога. Саме поведінка учасників такого навчання спроможна змінити вірогідність гіпотез та підвищити діагностичну точність структурування психокорекційного процесу. Інтуїція неначе перескакує етап індуктивного узагальнення і цим вступає з ним у суперечність. Остання розв'язується (знімається) за допомогою ситуативного та психодинамічного обґрунтування інтуїтивних передбачень керівника, а відтак наповнює групову

динаміку індивідуально-особистісними трансформаціями (новоутворюваннями) учасників навчання.

Інтуїція – це завжди вбачання істини шляхом прямого її узрівання, тобто поза процедурою логічного доведення. Тому інтуїція – різновид безпосереднього знання, або несподіваного прозріння, яке базується на обсяжному досвіді і передбачає довготривалу розумову підготовку. Інтуїція – це також єдність чуттєвого і раціонального. У цьому аспекті психологічного пізнання, з боку керівника АСПН, її роль унікальна, тому що він постійно має справу з несвідомим, яке поведінково не присутнє в розгорнутому та відкритому для безпосереднього споглядання і розуміння немого осягнення вигляді. Його символіка, вирізняється дедуктивною самоорганізацією, яка являє собою сферу незвіданого (невідомого) на відміну від індуктивного (логічного) узагальнення. Інтуїція не передбачає, що буде мати місце емпіричне опрацювання свідомістю усіх логічних ланцюжків і прийомів, котрі приводять до того чи іншого висновку; вона об'єктивує лише результат такого шляху.

Наш досвід психокорекційної роботи показує, що інтуїції керівника групи АСПН, який має великий професійний хист, може вистачити для швидкого вбачання істини. Водночас цього здебільшого недостатньо, щоб переконати в ній протагоніста та інших учасників навчання. Саме в аспекті забезпечення психокорекційного ефекту функціонування аналізованих груп, а не тільки точності психодіагностики в науково-пошуковому контексті, й набуває значення емпіричний факт – ланцюг

індуктивних узагальнень, себто доведень істинної суті змісту несвідомого. Лише проходячи разом із психологом розгорнутий і довготривалий (8–10 днів) шлях пізнання на власному поведінковому матеріалі, суб'єкт одночасно розвиває навички самоудосконалення та індивідуального розвитку, проникається (бере до уваги) фактажем власної поведінки (його логікою), що розкриває сутність його особистісної проблеми (усталеної внутрішньої суперечності).

Разом з тим психокорекція не може обмежитися здатністю керівника групи здійснювати інтуїтивне прогнозування. Вона передбачає задіяння учасників навчання до копійки та багаторівневої роботи з емпіричним матеріалом, як власного, так і між-суб'єктного походження. Особливі зусилля докладаються учасниками групового навчання для розкриття логіки несвідомого, яка мимоволі «переконує» кожного в нагальній потребі самозмін у напрямку самовдосконалення та особистісного зростання, що реалізуються переважно на латентному рівні.

Кожний акт поведінки учасника АСПН природно відображає суб'єктивний та об'єктивний аспекти. Об'єктивний визначається психологічним змістом, який може бути констатований стороннім спостерігачем (самим фактом існування та матеріалізацією, аудіо- та відеотехнікою), а також присутністю в поведінці позаіндивідуального досвіду (колективного несвідомого); суб'єктивний – неусвідомлюваними мотивами, ірраціональністю поведінки, суб'єктивною інтеграцією психіки під натиском потреб «ідеалізованого Я», котре оберігається психологічними захистами та

очікуваннями у підтвердженні «Я-ідеалу». Однак останнє може бути виявлене лише шляхом інтерпретації та дедуктивного узагальнення, причому аж до виокремлення індивідуально-неповторного змісту, який розкриває сутність суб'єктивної інтеграції психіки на примітивному рівні. Впорядкуванню емпіричного матеріалу сприяють зусилля психолога спрямовані на виявлення логіки несвідомого у процесі проведення аналітико-синтетичної роботи з досвідним матеріалом. Це зменшує імовірність помилок і сприяє підтвердженню достовірності висунутих гіпотез. Інтуїтивні прогнози завжди присутні в антиципації психокорекційних змін і забезпеченні групової динаміки. Проте чим далі у часі розвивається групова взаємодія в системі АСПН, тим більше накопичується поведінковий матеріал для кожного члена групи, а відтак гіпотетичні прогнози набувають реальної логічної обґрунтованості, що й забезпечує у підсумку індивідуально неповторний психокорекційний ефект. Тоді кожен учасник на індивідуальному рівні розвиває здатність здійснювати точну діагностику і прогнозувати результати взаємостосунків з людьми, вміння спілкуватися в контексті досягнення бажаних цілей та гармонізації особистої мети і комунікативних засобів.

Отже, індуктивно-дедуктивні засади методу АСПН виявляються на усіх рівнях психологічної роботи: теоретичному – першоосновою зазначеного методу є феноменологічний підхід, який функційно завершується когнітивними рівнями пізнання та самопізнання; методичному – початок психокорекційного процесу передбачає аналіз емоційних реакцій учасни-

ків навчання на ситуацію «тут і тепер»; когнітивному – проведення психоаналітичної інтерпретації та обґрунтування системних характеристик психіки у просторі її свідомих і несвідомих проявів. При цьому індивідуальний шлях пізнання проходить від дифузного, недиференційованого знання до більш конкретного та індивідуально неповторного утвердження суб'єктом інфантильних першопричин труднощів спілкування.

Психолог зобов'язаний розуміти, що саморефлексія суб'єкта є такою, що не дозволяє йому бачити власний суб'єктивізм, з яким здебільшого пов'язані соціально-перцептивні викривлення. Тому глибиннопсихологічна підготовка в групах АСПН є необхідною умовою його ефективного перебігу. Останній може бути забезпечений тільки за умов безпосередньої участі психолога в психокорекційному процесі АСПН, який розв'язує його особистісні проблеми й водночас вибудовує шлях до професіоналізму у сфері практичної психології.

1. *Рязанцев С.* Тонатология (учение о смерти). – СПб: Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 1994. – 53 с.

2. *Яценко Т.С.* Интеграция та дезинтеграция як механизми психокорекції // Педагогіка і психологія. – 1996. – №1. – С.3–9.

3. *Яценко Т.С.* Психодинамічна теорія АСПН у контексті різних підходів до психологічної практики // Шлях освіти. – 1997. – №2. – С.14–19.

4. *Яценко Т.С.* Социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей. – К.: Вища школа, 1987. – 110 с.

5. *Яценко Т.С.* Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися: Кн. для учителя. – К.: Освіта, 1993. – 208 с.

6. *Яценко Т.С., Кмит Я.М., Мошенская Л.В.* Психоаналитическая интерпретация комплекса тематических психорисунков (глубиннопсихологический аспект). – М.: СИП РИА, 2000. – 192 с.

7. *Яценко Т.С. Коновальчук В.І.* Психологічний зміст феномена «заміщення» // Рідна школа. – 1997. – №9. – С. 78–80.

8. *Яценко Т.С.* Психологічні основи групової психокорекції. Навчальний посібник. – К.: Либідь, 1996. – 264с.

Надійшла до редакції 9.02.2001.